

શ્રી ૧૧.

૧૧ કચ્છ નીતિદર્શક નાટક સમાજ

અહલ્યાબાઈ

નાટકના ગાયનો તથા સંક્ષીપ્ત સાર.

રચનાર,

પ્રભુલાલ દયારામ દ્વિવેદી ઇન્ડિયન.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા,

મી. હિરમતલાલ કાળુભાઈ

મી. દાદુભાઈ મીઠાભાઈ,

આલેક:—શ્રી કચ્છ નીતિદર્શક નાટક સમાજ
હાલ મુકામ રીપન થીએટર આંટ રોડ,—મુંબઈ.

આ નાટક (અહલ્યાબાઈ) રજીસ્ટર કરાવી માલીકે સર્વ હક
સ્વાધીન રાખ્યા છે, તેમની લેખીત રજા સીવાય આ નાટક
કોઈએ ભજવવું ભજવાવવું, છાપવું કે છપાવવું નહીં

આવૃત્તી ૩ જી.

પ્રત ૫૦૦૦.

સવંત ૧૯૭૪

ષ. સ. ૧૯૧૮ આગસ્ટ.

કીંમત રૂા. ૦-૩-૦ (ત્રણ આના.)

પ્રગત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
રાત્રી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૭૭૫૮

— આ પુસ્તક —

મુંબઈમાં

લેમીંગટન રોડ ઉપર, ટોપીવાલાની ચાલમાં આવેલા

“મહેશ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ”માં

ગુણવંતલાલ છોટાલાલ દેસાઈએ છાપ્યું.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૭૫૮ તારીખ

પુસ્તકનું નામ સ્વચ્છતા

વિષય ૬-૨-૪

અહલ્યાબાઈ નાટકના પાત્રોનો ધરીચય.

પુરૂષ પાત્રો.

- ખડેરાવ..... ઇંદોરના રાજા અહલ્યાબાઈનું પતિ.
આનંદરાવ... સ્વામી બ્રહ્મચીર યોધો; રાજ્યનો સેનાધ્યક્ષ.
ગંગાધર..... વયોવૃદ્ધ બ્રાહ્મણ પ્રધાન.
માલેરાવ..... ખડેરાવનો અવિચારી અને ઉદ્ધત કુમાર.
ભીમા..... માલેરાવનો ખુશામતખોર હજીરો.
મહેન્દ્રસ્વામી...એક બ્રહ્મનિષ્ઠ સાધુ.
જીભાઈ.....એક અભણ અને ભોળો પટેલ.
ચિત્રકાર.....અહલ્યાબાઈને આશ્રયે રહેલો વિદેશી ચિતારો.
ઉપરાંત-કલ્લેદાર, જોલર, પુરોહિત, પ્રતિનિધિ, સમનિકો, બળ-
વાખોરો, દરબારીઓ, પ્રતિહાર વીગેરે.

સ્ત્રી પાત્રો.

- અહલ્યાબાઈ...ખડેરાવની પત્ની, માલેરાવની માતા; કામ કુશળ
પરોપકારી અને સદ્ધર્મ પરાયણ સત્રી.
તારા.....માલેરાવની અર્ધાંગના.
કપુરી.....જીભાઈની ઉચ્છૃંખલ પત્ની.
કેતકી.....ભોળી સ્ત્રીઓને અવળે માર્ગે દોરવારી અધમ
ખવાસણ; ભીમાની પત્ની.
ઉપરાંત-સખીઓ, દાસીઓ, પનીયારીઓ ઇત્યાદિ,

અહલ્યાબાઈ નાટકનો પ્રવેશાનુક્રમે સંક્ષિપ્ત સાર.

અંક પહેલો.

પ્રારંભ પ્રાથના અને વસ્તુ સૂચન.

પ્રવેશ પહેલો—સખીઓ અને તારાનો હાસ્યવીનોદ બાદ ખડેરાવ સાથે અહલ્યાબાઈ વાણી વિનોદ, ત્યાં આનંદરાવનું આગમન, યુધ્ધના સમાચાર યુધ્ધની તૈયારી અને પછીથી ખડેરાવને અહલ્યાબાઈ તરફથી પ્રેમભરી વિદાયગિરિ.

પ્રવેશ બીજો—કપુરીના માખાપ તરફથી કપુરી માટે પતિ બોળવા આવેલો સ્વાર્થી પુરોહિતને જીભાઈ પટેલ રસ્તામાં મળી જાય છે અને પોતાને પૈસા મળવાથી લાકડે માકડું વળગાડવા જેવું જીભાઈ અને કપુરીનું સગપણ કરે છે. જેથી જીભાઈનો આનંદ.

પ્રવેશ ત્રીજો—ખંભોર દુર્ગના સુબેદાર અને ખડેરાવનું યુધ્ધ, તેમજ ખડેરાવના ધાયલ થવા પછી આનંદરાવને હાથે સુબેદારનો સંહાર.

પ્રવેશ ચોથો—ખુશામતખોર ખવાસ બીમો તથા તેની પત્ની જીભાઈની નવોઢા પત્નીને ફસાવવાના નિશ્ચય કરે છે, ત્યાં કપુરી અને પછીથી જીભાઈ પ્રવેશ કરે છે. બન્નેનો પ્રેમાલાપ, પટેલની મૂર્ખતા, તે બંને કપુરીનું નિરાશ થવું, પતિ પત્ની વચ્ચે કલહનો પ્રારંભ; ત્યાં કેતકીનું આવવું અને પટેલને શીખામણ આપી વિદાય કરવા અને પછીથી કપુરીને બોળવી માલેરાવને મળવા માટે પનથટપર લઈ જવી.

પ્રવેશ પાંચમો—પોતાને થતાં માનશુકન માટે અહલ્યા ચિંતાતુર થઇ રહી છે ત્યાં કોઢના રોગથી પીડાતો ચિત્રકાર પ્રવેશ કરે છે, અહલ્યા તેનાપર દયા લાવી સતીત્વના પ્રભાવથી તેનો કોઢ દૂર કરે છે અને રાજ્યમાં આશ્રય આપે છે, ત્યાં આનંદરાવ ખડેરાવના મૃત્યુના સમાચાર લાવે છે, જેથી અહલ્યાનું કલ્પાંત, સતી થવાનો નિશ્ચય, પોતાના દેહને બાળી ભસ્મ કરવાની સૂર્યને પ્રાર્થના, સૂર્યના કિરણમાંથી અંગારાનો વરસાદ, ત્યાં મહેન્દ્ર સ્વામીનું પ્રગટ થવું અને અહલ્યાને તેના પતિના અંતિમ ઉદ્દગારનું સ્મરણ કરાવી સતી થતાં અટકાવવી. **ટેન્ડો.**

પ્રવેશ છઠો—કપુરી અને કેતકી કેટલીક પનીયારીઓ સાથે વિનોદ કરતી ઉદ્યાનમાં થઇને જળાશયપર જાય છે, ત્યાં માલેરાવ અને ભીમો પ્રવેશ કરે છે, ભીમો યુક્તિથી આહું અવળું સમજાવી પનીયારીઓ આવતાં કપુરી સાથે મેળાપ કરાવી છટકી જાય છે, પછીથી માલેરાવ અને કપુરીનો પ્રેમાલાપ, ત્યાં કપુરીની ચાલચલગત માટે શંકા-શીલ થયેલા પટેલનું આવવું, કપુરીને માલેરાવ સાથે જોઇ ઉસ્કેરાઇ જવું અને કપુરીને ધમકાવી માલેરાવ સાથે ઝગડો કરવો. આખર રંગમાં ભંગ થવાથી માલેરાવ પટેલને મારમારે છે, ત્યાં પ્રધાન ગંગાધરને આવતો જોઇ માલેરાવ ન્હાશી જાય છે, ગંગાધર પટેલની સર્વ હકીકત સાંભળી પટેલને ફરીયાદ કરવા પુત્રે જવાનું કહી વિદાય થાય છે, જેથી પટેલ પોતાને દાદ ન મળતી જોઇ કપુરીને મારવા માંડે છે, ત્યાં આ સર્વ ચેષ્ટાઓ દૂષાધને જોતો ચિત્રકાર આવી પટેલને અટકાવે છે, અને સમજાવતી

આપી વીદાય કરે છે, પાછળથી કળેડાં અને કુધારા સંબંધી ચિત્રકારના ઉદ્દગાર.

પ્રવેશ સાતમે—રાજ્યમાં બળવો જગાવવાના પ્રયત્ન માટે કેટલાક બળવાખોરોને માલેરાવ જુલ્માટ ભરી શીક્ષા કરી રહ્યો છે અને આખર બળવા ખોરોના ઘેરાં છોકરાંને પણ બુરે મોતે મારી નાખવા તૈયાર થાય છે ત્યાં આનંદરાવ આવીને તેને અટકાવે છે પરંતુ ઉદ્ધત માલેરાવ ક્રોધે ભરાઈ તેને મારવા હથીયાર ઉઠાવે છે ત્યાં મહેન્દ્ર સ્વામી પ્રગટ થાય છે અને પાપી જીવની અંતે થતી દુર્ગતિનું દર્શન કરાવી ભય પમાડી અત્યાચાર કરતો અટકાવે છે.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ પહેલો—ખડેરાવનું મૃત્યુ થવાથી ખરા હકદાર માલેરાવને પેશ્વા તરફથી રાજ્યાભિષેક થાય છે, ત્યાં ગંગાધર આવે છે અને ઉપહાર અર્પણ કરે છે, પરંતુ માલેરાવ તેનું અપમાન કરે છે જેથી પરસ્પર ક્રોધ વૃદ્ધિ પામે છે અને પરસ્પર તત્વારો ખેંચાય છે ત્યાં અહલ્યા આવે છે અને માલેરાવને અટકાવે છે. **ટેબલો.**

પ્રવેશ બીજો—જીભાઈ પટેલથી કપુરી કંટાળી ગઈ છે ત્યાં કેતકી આવી તેને મહેલમાં માલેરાવને મળવા આવવાનું કહે છે અને રાત્રી થતાં તેને ખેસવા માટે મ્યાનો મોકલવાનું કહી ચાલી જાય છે, પરંતુ પટેલ આ સર્વ વાત સાંભળતો હોવાથી કપુરીને ધમકાવી ઘરમાં પૂરી પોતે બધીનીનાં કપડા પહેરીલે છે, મ્યાનો આવતાં ગુપચુપ તેમાં ખેસી મહાલય તરફ વીદાય થાય છે.

પ્રવેશ ત્રીજો—ગંગાધરનું માલેરાવે રાજ્ય સભામાં કરેલું અપમાન બૂલાવી દેવા અહલ્યાબાઇ આવે છે અને ગંગાધરને મીઠા શબ્દોમાં રાજ્ય અને આપદ ધર્મનો ઉપદેશ આપી શાન્ત કરે છે.

પ્રવેશ ચોથો—બધરીના પોશાકમાં પટેલ માલેરાવના મહેલમાં આવેલો આશ્ચર્ય ચક્રિત થઇ અનેક પ્રકારની હાસ્યજનક ચેષ્ટાઓ કરી રહ્યો છે ત્યાં માલેરાવ પ્રવેશ કરે છે પરંતુ કામાંધ હોવાથી પટેલને ઓળખી શકતો નથી. થોડીવાર રકઝક થયા બાદ પટેલ ઉઘાડો પડે છે, જેથી માલેરાવ તેને માર મારે છે, તેનો પોકાર સાંભળી અહલ્યાબાઇ અને ચિત્રકાર આવે છે જેથી માલેરાવ ન્હાસી જાય છે, પછીથી ચિત્રકાર અહલ્યાબાઇને પટેલની સર્વ વિગતથી વાકેફ કરે છે અને બ્રહ્મણોપર કરેલ જુલમ તથા પ્રધાન ગંગાધરને હઠબહાર કર્યાના સમાચાર પણ આપે છે, અહલ્યાબાઇ ધૈર્યથી શાન્ત કરી પટેલને વિદાય કરે છે અને માલેરાવને બોલાવી સખત શબ્દોમાં ઠપકો આપી પ્રજાપર જુલમ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવડાવે છે.

પ્રવેશ પાંચમો—માલેરાવ વિચાર શૂન્ય બેઠેલો છે ત્યાં બીમાતું આગમન, બીમાને જોઇ માલેરાવનું ઉસ્કેરાઇ જવું અને ખૂન કરવાનો પ્રયત્ન. ત્યાં કેતકીનું આવવું અને સર્વ અરોપ ચિત્રકારપર ઢોળી પાડી મૂર્ખ માલેરાવને દારૂ પાઇ છાકટો બનાવી બંનેનું છટકી જવું.

પ્રવેશ છઠો—તારાનો સખીઓ સાથેનો વિનોદ પૂરો થતાં દારૂના નિશામાં લયડીયા ખાતો માલેરાવ પ્રવેશ કરે છે, અને મૂર્ખા બાઇ પૃથ્વીપર પડી જાય છે, કલ્પાંત કરતી તારા થોડીવારે તેને શુધીમાં લાવી દારૂ ન પીવાની પ્રતીજ્ઞા લેવડાવે છે અને તારાને વિદાય કરી માલેરાવ

ત્યાંજ નિંદ્રાધિન થાય છે, પછીથી સૃષ્ટી સંબંધનું જોતો ચિત્રકાર પ્રવેશ કરે છે, ત્યાં ભીમો આવી માલેરાવને જગાડે છે અને ચિત્રકાર તેનું ખૂન કરવા આવ્યો છે તેમ સમજાવે છે જેથી માલેરાવ ચિત્રકારને ધમકાવી તેની કાષ્ઠ પણ વાતપર ધ્યાન ન અપતાં નિર્દયતાથી તેનો સંહાર કરે છે. **ટેબલો**

પ્રવેશ સાતમો—કેતકી અને કપુરી સાથે જીભાષ હાસ્ય વિનોદ કરી રહ્યો છે ત્યાં ભીમો આવી પોતાને છુપાડવા માટે સહાયતા માગે છે પટેલ તેને છુપાવે છે ત્યાં આનંદરાવ અને તેના સીપાઇઓ આવે છે અને પટેલને સમજાવે છે આપી ખુશામતખોર ને રાજકોઠી ભીમાને પકડી જાય છે પછીથી પટેલને ખેતીવાડીનું શિક્ષણ મેળવવા માટે અહલ્યાબાઈ તરફથી પુના જવાની આજ્ઞા થએલી હોવાથી કપુરી પાસેથી પટેલની મમતા બરેલી વિદાયગીરી.

પ્રવેશ આઠમો—માલેરાવ પોતાના અનાચારો માટે પશ્ચાતાપ કરી રહ્યો છે ત્યાં ચિત્રકારનું ભૂત પોતાને સતાવવાની બ્રમણા થવાથી બેહોશ થઈ જાય છે ત્યાં તારા દોડી આવે છે અને માલેરાવને સાવધ કરે છે પરંતુ માલેરાવ તેના સ્ત્રીના સ્વરૂપમાં આવેલું ભૂત સમજી અનેક પ્રકારે ક્ષમાપે છે, જેથી તારા મૂર્છિત થાય છે અને માલેરાવ શુધિમાં આવી પશ્ચાતાપ કરે છે, થોડીવારે તારા શુધિમાં આવતાં પતિ પત્નીનું પ્રેમભર્યું મીલન. માલેરાવ નિંદ્રાધીન થતાં અહલ્યાબાઈને ખોલાવવા માટે જાય છે, પાછળથી માલેરાવને નિદ્રામાં ભૂતનો ભાસ થવાથી જાગી ઉઠે છે અને ભૂતને બદલે પોતાની જ છાતીમાં કટાર મારવા તત્પર થાય છે, ત્યાં ચિત્રકારનું ભૂત પ્રગટ થઈ તેને તેમ કરતો અટ-

મને છે અને ક્ષાત્ર ધર્મનું સ્મરણ કરાવી જલાશયમાં અદસ્ય થાય છે જેથી માલેરાવ પણ ઉન્માદી અવસ્થામાં તેને પકડવા તેની પ્રાણ તજાવમાં પડે છે, ત્યાં તારા અને અહલ્યા આવી મદદ માટે યુગ્મ પડે છે તેથી આનંદરાવ ધસી આવી તજાવમાં ફેદી પડે છે, અને માલેરાવને ખચાવી લે છે. **ટેબલો.**

અંક ત્રીજો,

પ્રવેશ પહેલો—અહલ્યાબાઈ અને મહેન્દ્ર સ્વામી માલેરાવની મુશરતી પ્રતીઓ સંબંધી વાર્તાલાપ કરી રહ્યા છે ત્યાં આનંદરાવ આવી મંગાધર પેશાઈ સમન્ય સહ આક્રમણ કર્યાના સમાચાર વીદિત કરે છે જેથી અહલ્યાબાઈ માલેરાવ અને આનંદરાવ મળી યુધ્ધ કેવા પ્રકારે કરવું તેનો નિશ્ચય કરે છે, સર્વના ગયા પછી માલેરાવ અને તારાની પ્રણય ગોષ્ઠી.

પ્રવેશ બીજો—રણસંગ્રામમાં ગંગાધર અને માલેરાવનું હાથ યુધ્ધ, તેમાં ગંગાધરને પરાજય પામતો જોઈ એક સમનિકની ગોળી વડે દમથી માલેરાવનો સંહાર, તે જોઈ આનંદરાવનું ઉસ્કેરાવું, ગંગાધરનો સંહાર કરવાનો પ્રયત્ન, એટલામાં અહલ્યાબાઈનું આગમન, આનંદરાવને ખસાડત્યા કરતો અટકાવવો અને ગંગાધરને કેદ કરવો. **ટેબલો.**

પ્રવેશ ત્રીજો—અનેક દુષ્કલોના પરિણામે બીખારણ થયેલી કેતકી કપુરી પાસે બીખ માગવા આવે છે, કપુરી તેને કેટલાંક મેંચાં ટાંચાં સંભળાવી ખાવાનું લેવા માટે ઘરમાં જાય છે, ત્યાં જોઈ તોડી નાસી

હુટેલો બીમો આવી કેતકીને પોતાની સાથે નાસી જવા કહે છે પણ
 પોતાની સ્થિતિ દ્રબ્ધીન બળી કપુરીનું ખૂન કરી પૈસા મેળવી નાસી
 જવા વિચાર કરે છે, કેતકી તેમ કરતાં અટકાવે છે છતાં બીમો કપુરા
 આવતાં તેનું ખૂન કરવા ધસે છે તે જોઇ કેતકી ખુમો પાડે છે એટલામાં
 વિદેશથી વિદ્યા બળી આવેલો પટેલ ઘેર આવે છે અને સ્ત્રીપ્રાધત્યને
 બોલાવી કેતકી તથા બીમાને બંદિવાન બનાવી રાજ્ય સભામાં મોકલી દે
 છે, પછીથી દુઃખ સહન કરી સુખમાં આવેલા આનંદી જોડાને આનંદ.

ખવેશ થોથો—અહલ્યાબાઇ રાજ્યહોલી દેશહોલી મનુષ્યને
 ફક્ત સિક્કા મળી જોઇએ તે બંદિવાન બની ઉભેલા વૃધ્ધ ગંગાધરને પુછે
 છે ગંગાધર પોતાના સર્વ અપરાધો કબુલ કરી દેહાન્ત દંડ માગી લે છે
 પણ અપકાર પર ઉપકાર કરનાર અહલ્યાબાઇ તેના સર્વ અપરાધ માફ
 કરે છે જેથી ગંગાધર શરમાય છે પછીથી જીભાઇ પટેલ કેતકી અને
 બીમાને બંદિવાન તરીકે લાવે છે અહલ્યાબાઇ તેમના ઇન્સાફમાં બીમાને
 દેહાન્તદંડ અને પાપનો પશ્ચાતાપ કરતી કેતકીને ક્ષમા આપે છે પછીથી
 અહલ્યાબાઇના દત્તક પુત્રનો રાજ્યાભિષેક અને સર્વત્ર આનંદ.

॥ તત્સત્ સત્ પદ્માત્મન નમઃ ॥

અહલ્યાબાઈ

નાટકનાં ગાયનો

મંમળાયરણ.

પૂર્ણ બ્રહ્મ પ્રણવ રૂપ પૂર્ણ ધામ પૂર્ણ કામ
વિશ્વ ભિન્ન વિશ્વ વ્યાપ્ત વિશ્વ વિરામ પૂનિતનામ
પીત વસ્ત્ર મેઘસ્થામ જ્યલક્ષામ છે પ્રણામ
મકર કુંડલ કંઠ કૌસ્તુભ વૈજયંતી શોભતી
શ્રી ઉરવશી શોભાવતી
સોમ્ય કાન્તિ મોક્ષ દાત્રી દિવ્ય શાન્તિ દાયિની
કૈવલ્ય પથ દર્શાવતી—

નટીઓ—

છે જન્મ ભૂમિ જયકારીરે જય ભારતી માત અમારી,
ગૌરવ કરીયે નરનારીરે ભારતી માત અમારી
હરિશ્ચંદ્રને ધર્મ રઘુવીર ભાર્ગવ સમ બચહારી
સતી સીતા તારા સાવીત્રી સતીઓ અધરનારીરે—
ક્યાં તે અનુપમ રત્ન અમારાં ક્યાં સતીઓ સન્નારી
ક્યાં ને પ્રાચીન ગૌરવ સમજી ક્યાં આ દશા ખીચારીરે—

દેશ તણી લવલેશ દયા ધર દીલમાં વિશ્વ વિહારી
 કુસંપ ધર્મા દોષ ટળેને વસે એકતા પ્યારીરે—
 થાય ધરેધર આર્ય ભગ્નનીઓ ધર્મ નીતી ધરનારી
 દેશભક્ત સહુ થાવ બધુઓ એ અભિલાષ અમારી
 ભારતી માત અમારી.

તારા--

૨

હવા કોઇ દીલની લાવો વિરહાનળ મુળવો
 કોઇ મારો કંથ રીઝાવો ખની છું ખ્ખાવરી બાળા
 આંખલડી રહે છે રોત્તી વાલમનો વાટ જોતી
 પ્રીતમ તમ વીણુ સખળા લાભે સુખ ભોજ લાળા
 યૌવન દિન રેન સતાવે અંતર સ્મર ધુન જમાવે
 આઠે પહોરે અકળાવે ધારી મનહાર માળા--

તારા ને સખીયો--

૩

જણે ના કાંઈ ભોળી બાળારે વલગ્યો છે ક્યાંથી
 વ્યાધિ વિરહ દુઃખકારી
 અપજા ઘોડી દે બધા આજારે-- વલગ્યો છે ક્યાંથી.
 સખી હતી તું મદમાતી જણાયે સુકાતી જાતી
 કાન્તિ કરમાતી સખી તારીરે બોલી દે ખ્ખેની
 ક્યાં થકી લાગી આ બીમારી-- જણે ના કાંઈ.
 થડક થડક છાતી શાને અધીરી થાતી

પીધુને મનાવી ભે કુતારીરે પ્રજાને શામે
 કામ કુણીમાં કાય તહારી-- જાણે ના કાંઈ.
 તારા--બ્યાધિ વધારે શાને બજતાને બાળા શાને
 ઘોડો ઘોડોને હું તો હારીરે
 મુખી--પ્રીતમજી પાસેજી અભિમાન વિસારી--
 અહર્યા--

૪

જાઓ જાઓ પિયુ
 જય પામે મુકુટમણિ રણમાં--
 જાલા જોલા વાળને વતનમાં
 અરિ સંહરીને જયશ્રીહરીને
 શાભાવો શ્યામ સદનમાં
 તન ધન જીવન સ્વામીસમર્પણ
 સર્વ સ્વદેશ ચરણમાં--

જવાબ--

૫

બહો આ વાંદા કેરો ધરવા ભગવાનીબા
 વાંદાનો વિશ્વાસ કરી કોઈ ધર ન આપે ઉતરવા
 આંગલી ચીંધી આજ મુકે કદી જાણે અદ્વૈતા દરવા--ભમ
 હાથે સધવાં, હાથે શીંધવાં, હાથે કામો કરવા

પૈસા દેતા વિશ્વાસ કરી કોઇ આવે ન પાણી ભરવા
કમાઇ કીધી પણ ન બૈર ધરમાં હોય સંધરવા
(તો) કીડીયો સંધરે ભોરંગ ભોગવે દહાડા પુરા કરવા—મમ

ગીતકું

૬

મારે આંગણુ રાયરે એળચડીનો છોડરે લળીને આવે છાંપડી
મારે આંગણુ ગલાલીઆ થઇ આવોરે
શ્રી રાધાવર ઉગ્યોરે સૂરજ ઝળકતો—
મારે આંગણુ જમાઇ બહેલા આવોરે
રૂડા જમાઈ રાજ શોભેરે મંડપ મલપતો—

કેતકી

૭

કું નખરાળી નાજુક નાર મારો દાસીનો અવતાર
દાસીનો અવતાર તોપણુ ઝળકે જોખન બહાર
મને થાય મનમાં તો એમજ થાઉ રાજની રાણી
પણુ પીટયુ આ કુટેલ કીસ્મત ભર પારકા પાણી

કપુરી--

૮

છેલ નવેલી નાર દેહ ઉપવનની બહાર—
રસીક લોચનીયા કટાર કર હૃદય આરપાર--
આળસે અંગ મરોડી બ્રકુટી તીર છેડી
લટકથી હું લટુ બનાવું વશ કર વરનાર--

પીયુષ પાસ આવે રતિ રસમાં રેલાવે—

લંક લચકથી હક કરીને જોઈ મુકી પળવાર—

કપુરી

૬

મને જોનો પરકમે ભાને મોહ્યું સાંખે બાક બહાવે

નોકર થઈને નમતો આવે ભાગે પાય પાય પાય

મને ગમતાં વસ્ત્રો લાવે હીરા મોતીડા મંગાવે

ત્રેમે પ્રીતિરસ પીવરાવે ચિતડું ચાય ચાય ચાય

મીઠી બંસી હું એ મણીધર મધુર નાદ પરડોલે

નયન ધસારે થનથન નાચે ખમાખમા કહી બોલે

નમતો જાય, જાય, જાય,

ભલે મેઘ એ હોય શ્યામ હું વીજળી થોડી થોડી

કામલુગારો કૃષ્ણ ગણીને બનુ રાધીકા જોડી

જુગતી ચાય, ચાય, ચાય,

{ થોળે દિવસે રાત કહું તો હાજી હા જો કરતો
બની દીવાનો રૂપરંજમાં પાછળ પાછળ ફરતો
હંક હોવે ઘણી તો તવો જોઈયે. }

અહર્યા—

૧૦

હુનીયા અજબ રંગત ભરી—

જળ વાહણસુખ પલ પલ પલટે રંગત સ્થિર ન જડી

એ વિપવેલી દુખ ભરેલી વિષમ વિષમ રસધરી
 એક વિપત્તિ જ્યાં વિચરી ત્યાં અનેક આવે ફરી
 એક વિપત્તિ મનની જાતી સમતા સધળી સરી
 જન્મ અટવીમાં સદુજન ખાતા ખતા ખંતજ કરી
 તે પશુ તુષ્ટા આશા સ્વામી બને ન ભાવથી ફરી--

અલકલકા--

૧૧

દુનીયા તજ્યા દિવાના દીક્ષબર મળજો છુટે
 છુટે જીવનની ફેરી આશા છતાં ન છુટે--
 જાણ્યું મરી પ્રવાની આવે ભલે દિવાની
 તન ધન મને તરછૂટી આશા છતાં ન છુટે--
 આવે પછી ખુદાપો ઘોઘા થતાં નીમાળા
 રે' નાહી લાહી લાળા આશા છતાં ન છુટે--
 પડી જ્ય દેહપાપી મરી જ્ય મન કાષ્ઠી
 મળી જ્ય મારીમાં સદુ આશા છતાં ન છુટે--

પનીચારીઓ--

૧૨

હા સજની મારી નિર્મળ પાણીડા રૂઝા મરીયે
 કાંચનના થટને શીરપર પરીયે
 સરવર જળમાં રહી માહલીયો જેમ પરસ્પર મેલ કરે--
 તેમ લગ્નતર્ક હૃદય આપણા રસમાં રેલમ હેલ કરે

જળમાં સારસ બર્ધુ સુધારસ ઉપર અલિંગણુ માન કરે
 તેમ ખીલેલી યૌવન કળીનું પ્રીતે પ્રીતમ પાન કરે—
 હું નીકળી જ્યાં પાણી ભરવા પીટયા ખળ પાછલ દરતા
 નખરેથી જો નજર કરું તો હાય હાય કહી મરતા—
 બની ઠની પનઘટ પર આતું ઘટમાં શું લાઇ જાવું
 પાણી પ.ણી કરી કંઠક પુરપના હૃદય ભરીને લાવું.—

કપુરી—

૧૩

રાજ સમી સાંજના આવજોરે સામી સડકપર બંમલો
 મીઠા મહેમાન આજ આવજોરે સામી૦
 પ્રીતિ સરવરની પાળે પાતળીયા
 અમીરસ પીજો પીવરાવજોરે સામી૦
 કાયાને ક્યારડે પહેકે કસ્તુરી
 દોરખડા લુટજો લુટાવજોરે સામી૦

ચિત્રકાર—

૧૪

કુધારે હિન્દ વાસીના હૃદયનો ગર્વ ગાળ્યો છે,
 ઝળકતા હિન્દ ગૌરવનો કુધારે દાટ વાળ્યો છે.
 અબણુ અગ્નાની મા બાપો મહત્તા આબરૂ માટે
 મુતાના શત્રુઓ થઇને ગૃહે પૈસા મુતા સાટે—
 વિચાર્યા વીણુ હૃદય વચને મરી મીથ્યા ગુમાતીમાં
 જડી જો સંતતિ લગ્ને ઝુરે તે જાંદગાનીમાં—

જ્ય તો બહારથી તે પ્રીતિલગ્નો ગયા જ્યાંથી
પ્રભ તે વીરથ પાકે પછી ઉદ્ધાર તે ક્યાંથી.

વારાંજનાઓ—

૧૫

હયોરી વસંત જગ કાનનમેં
કાનનમેં રસ આન રમે
જોર મધુમેં મનોજ મનાવત
જોબન જોર તરંગ દીખાવત
આહત પિયુ મિલન મનમેં

કપુરી—

૧૬

પીટ્યા મરજો માને આપ જોડયું કજોડલુરે
મુઘા મોટા ઘરમાં આપ જોડયું કજોડલુરે
રંમ ન જોયા ઢંગ ન જોયા જોયું ન રૂપ કરૂપ
કાળમીઠને આપી કપુરી કરમે લખીયો કુંપ
મને વળગાડયું એ પાપ જોડયું કજોડલુરે
મુઘો કાળજડાપર કાપ જોડયું કજોડલુરે

જુવાઈ—

૧૭

બની છું નખરાળી હું નાર
જુવો કેવી લટકાળી એવી ચટકાળી વળી ખટકાળી
મારું જમર કટાર વાહ વાહ—બની છું.
રખને ચકડોળે ચઢાવું હીરા મોતીનાહાર પડાવું
આથે પછેડી, ઓઢી રોરો કપુરીને બદલે જુવાઈ જોરો

હાય હાય હું કોઇનું હાંભળનાર નથી
કરું હરામી કેરી હાર—

અહલ્યા—

૧૮

આપત્તી આવે લાખ પણ જે ધમં નહી તજનાર
ધમ નહી તજનાર નર તે યશ અવિચળ વરનાર
કુંદનપર જેમ પડે હયોડા તેમજ શુદ્ધ થનાર
દુઃખ હયોડે થયું સ્યામ તે પીત્ત તુચ્છ અસાર—
અપકારોપર તરૂં જળ જુમી કરે સદા ઉપકાર—
જો ઉપકાર જુલેજન માની તે નરને ધિક્કાર—

માલેરાવ અને જીભાઈ—

૧૯

તું છોડ શરમાળી સ્યામા માન મધુરી માન
માન મધુરી માન બસ જન કરું કુરબાન—
મને જવાદયોને આધારોને કામજુગારા કાન
કામજુગારા કાન તમે કેમ જુલ્યા છો માન
કામજુ તું કરનાર કપુરી અંતર વૃથા વલોવે
હું જૈશું છું મોટા ધરતું શરમાઈ છું હોવે
હોવે તજી તું આપ હીલી અધરામૃતનું પાન (૨)

અહલ્યા—

૨૦

કર સુત સજ્જન જનનો સંગ
જેની સંગત પાપ હટાવ લાવે નીમંજ શંખ
સ્વાતિ જળનું ઝેર બને જો મૃદે કુર ભોરંગ
કરે માછલી તેજ નીરનું મોતી ભૂષણ અમ—
તથી કર સત્સંગ તજીદે સહુ દુનના ઢગ
લોહને કુંદન કર્તા કર સ્પર્શ મણી સત્સંગ—

તારા અને સખીઓ—ગરબો ૨૧

બીજળી ઝપ્પકે આજ વાદળી આકારો ચડી
 ગાળે સખી ગગન ઘોર મોર કરે ટદ્દકા મીઠા
 વિયોગી રસીક નાર વાટ જોતી ઝરખે ચડી
 અપાડી વાદળીને પુછે સખી પંથે મારા કંથ દીઠા—
 બોલી પીયુ પીયુ જોર કરી ધનઘોરમાં શોર કરેરે પૈયા
 મેઘનું નીરને શીત સમીર કરે મયુરી વૃતતાતૂતૂ ચઢ્યા
 પૂછી વાદળીને વીરહાનજથી બળતી વળતી જુવે પ્હાવરી બાળા
 જોઈ સખી પરીરંભણુ પામતી જામતી અંતર જોખન જવાળા
 વાટ જોતી થાકીને પીયુ નાવિયા
 રાત જાગી પોઢે પરભાતરે ત્યાં
 આવે નાવલીયો નીંદમાં

સ્વપ્નમાં કેલી રહી રસરેલી ત્યાં ઘેલી થકી ધનશ્યામ રીસાયા
 એક નિમેષ વિષે હૃશીકેશજ કુંજ નિકુંજ મહીં લપટાયા
 જોતી રહી લળી જોતી રહી કહી કૃષ્ણ મનોહર અહીર જાયા
 અંતર્યામીએ સાદ શુણી સલુણી સમીપે પ્રકટયા જગરાયા

‘ આંખે આંખડી મળીરે બ્રમર પાંખડી મળીરે
 પ્રભુ આવ્યા કે પ્રભાત કહી ભેટી ભલી ભાત ’

તારા અને સખીઓ— ૨૨

ચાલો આજે અનંગરંગ ધારીરે
 પ્રેમ બુલે ઝીલો રસવારી
 કામ જાગે જોખન મદવારીરે
 રંગ રેલો માંદારયે પધારી--

લોચન રસીક સ્યામ
પ્રિતમ તમ પ્રેમ ધામ
અમૃત રસના વિહારીરે
પતિ સેવામાં પ્રીતી તમારી—

જવાબ—

૨૩

જોઈને વિચારી રંગ કીજીયે મનહું મળતાંથી મળીયે
હંસલે બાવળ માળો નાખીયો જાણ્યું ચંદન હશે
ઓર્ચીતો પવન ઝંકોળશે કાયા કાંટે વિંધાશે—જોઈને.

આરસી સરીખા ઉજળા દેખતા નર રૂડા
બીજને બોધ એ આપતા પોતે મનના કુડા—જોઈને.
હંસલે ઉંદરની દયા ગણી ઉંદર પાંખમાં લીધો
ટાઠ ગઢ ગુણુ વિસર્યો હંસો પાંખવીણુ કીધો—જોઈને.

કપુરી અને પટેલ—

૨૪

પટેલજી પુતે જઈને પાઠ ભણીને પોર
વેલા આવજો અલખેલા
લ્યો રામ રામ રામ
પટલાણી ધર ખેતરને માળની સંભાળ
લેજો આવશું ધરવેલા—

બીજ વાવેતર કરવું કેવું
ખાતર કેવું દેવું
પુને જમીન સફાઈ પહેલું
એવું થીખી ભેવું—લ્યો સમ સમ.

માલેરાવ અને તારા— ૨૫

માસ અંતર આરામ સ્વામ સંચરોજી સજ
આજ મેતીડે વધાવ વાટ જોતી ઉભી છું
લોકસંજ સ્પશકાન્ત બામીની મળી તું
જડને ચેતન્યરૂપ સુંદરી મળો તું
ખમ્મી ત્રિલોકનું હું સજ મહારાજ
આવો શિરછત્ર ધારી જોષ અમે જમીનું વારી
સાહેબા અમારા સિસ્તાજ —આજ.

કેસુરી ૨૬

આવશે આવશે આવશે મારા મોંઘા મહેમાન આજે આવશે,
અંતરની પાંખડી ખીલાવશે મારા લોચનીયાં આજે લોભાવશે
નિધિ વાવેતર ખેતરની થીખી હાથડાને આજે
હરખાવશે મારે ખાતળીયો પુનેથી આવશે.—

જીભાઈ-કપુરી—

૨૭

લોચનીએ લાગ્યો નેડો નાવલીયા

મેહન મન હરખાવા દીયો

ભૂખી છું ભાવે મને પ્રીતીનાં વેણુક્ષાં

ખાજાં ઘેબર મને ખાવા ધ્યો.

પટેલ—કપુરી કોમળ કાયા

જાણું મારા મનની માયા

જોખન જળમાં ન્હાવા દીયો.

જાહેર ખબર.

નીચે લખેલાં પુસ્તકો શ્રી કચ્છ નીતિદર્શક ના સમાજનો મુકામ જ્યાં હોય ત્યાંથી મળશે. જે સાહેબોને જોઈતાં હોય તેઓએ રોકડી કીંમત મંગાવી લેવાં, વેલ્યુપેબલ અથવા નોટપેક કા રાખવામાં આવશે નહીં.

અહલ્યાબાઈરૂ. ૦-૩-
રૂકમીણિ સ્વયંવરરૂ. ૦-૩-
શ્રી સિદ્ધ સત્યેન્દ્રરૂ. ૦-૩-
ન્યાય સિંધુરૂ. ૦-૩-
ચંદ્રગુપ્તરૂ. ૦-૩-
સમ્રાટ અશોક....રૂ. ૦-૨-
આત્મબળરૂ. ૦-૨-
મહાત્મા તુલસીદાસરૂ. ૦-૨-
ચૌગમાયારૂ. ૦-૨-

મીર હીમ્મતરામ કાળુભા

મીર દાદુભાઈ મીઠાભાઈ,

માલેક:—શ્રી કચ્છ નીતિદર્શક નાટક સમાજ

